

jinde zjistit, kdy hledaná kolej (rezidence) vznikla, případně kam organizačně patřila, protože recenzovaná kniha mu nenabízí ani rejstřík, ani nějaké schéma, mapu nebo podobnou pomůcku. Obsah v tomto případě posloužit může, ale musí se číst od začátku do konce. Rejstřík by i propojil informace uváděné o stejné osobě nebo lokalitě na různých místech v knize.

Přestože má encyklopedie, vydávaná po jednotlivých svazcích formátu A5, podobu knihy na souvislé čtení, autor ji stylizuje jako maximálně nahuštěný slovník: už při prvním pohledu na potíštěné stránky vidíme, že jde hlavně o shromáždění jmen, dat, částek, titulů apod. Z tohoto hlediska také Buben využíval své prameny. Obraz dějin jezuitů je tu tak budován jako proud zmíněných opěrných bodů vnější historie – a ten se pro autora nezastaví ani tehdy, když jezuité danou lokalitu opustí. Například osudy Svaté Hory můžeme sledovat i po odchodu jezuitů (s. 423nn.). Proud dat a jmen ale nezastírá autorova názorová východiska. Jednak o jezuitských dějinách informuje, jednak – protože ví, s jakým vybavením z obecného vzdělanostně-kulturního rámce a s jakými myšlenkovými stereotypy asi čtenáři k četbě přistupují – působení jezuitů obhazuje. Podle apologického tónu můžeme soudit, že přitom myslí primárně na takové širší čtenářské publikum, u kterého je míra zmíněných stereotypů i v době mnohem větší svobody v přístupu k informacím dosud velká.

V centru Bubnova zájmu jsou v působení řádu jako takového svatci z řad řeholníků. Významným postavám řádu se věnuje podrobně, kultuře a vzdělanosti stručněji, natož v českém prostředí (s. 466–505 se záběrem až do dnešních dnů) – ale to by už tak nemalý svazek ještě rozšířilo; bylo jistě nutné brát ohled na proporce celé encyklopedie. Bubnův tradicionalismus je pozitivní v tom, že přirozeně zahrnuje nejen Čechy a Moravu, ale i Slezsko. A dějiny jezuitů v českých zemích ho taky zajímají nejenom v obvyklém výseku českých badatelů od vzniku České provincie Tovaryšstva (1623) po zrušení řádu v 18. století, ale v celku, tedy i s klíčovým obdobím předbělohorským, kdy byla rozhozena základní síť jezuitských působišť u nás, a s neméně zajímavou dobou od obnovy řádu v 19. století do naší přítomnosti. Nebyl by to Milan Buben, abychom v textu knihy nezaznamenávali důslednou zálibu v aristokratických tradicích – ani u řeholníků autor nezapomíná na jejich příslušnost k významným rodinám a v pravopise jmen uplatňuje osobitou kombinaci „tradičně“ českých podob křesťanských jmen (typu Oktavián; počestěná mezinárodní křesťanská jména atd.) a opět „tradičně“, ale jinak psaných šlechtických přídomků: potkáme tak na stránkách knihy například „Jana Bedřicha“, „z Waldsteina“ (s. 361) a mnohé další. Nechybí ani archaizující terminologie (s. 460: „bezbožecký komunismus“) a vůbec zření k starším, dobově adekvátním pojmenováním (s. 460: „Cukmantl [...] dnes Zlaté Hory“; s. 461: „v Sadové /dnes Thákurově/ ulici v Dejvicích“).

Síla Bubnovy syntézy je v tom, že dal přednost populárnějšímu shromáždění rozsáhlého materiálu na jedno místo a nevydal specializovanou a podrobně dokladovou studii o nějakém zlomku, větším nebo menším, jezuitských dějin u nás. Encyklopedický, zhuštěně sdělovací styl si osvojil natolik, že v něm v umných doplňcích ve vedlejších větách a drobných odbočkách v jediném proudu bez poznámek sděluje mnohem víc, než bychom na daném místě čekali. Znova si nad tímto konstatováním musíme uvědomit, že rejstřík osob a míst zmíněných v textu by Bubnův text velmi

zbohatil a ukázal jeho obsahovou šíři. Formu zhuštěné syntézy autor zvolil jistě i s vědomím, že mu uživatelé knihy budou vytýkat obtížnou kontrolovatelnost uváděných údajů. V jiných dílech encyklopedie byly na závěr jednotlivých složek uváděny alespoň zkrácené odkazy na literaturu. U jezuitů je ale takový seznam jediný, na závěr knihy. Je sice dlouhý (s. 515–517 petitem bez odstavcového členění), ale možná právě tím vzbuzuje otázku, jak ho vlastně užívat, jak ve sledu příjmení, letopočtů vydání a čísel stran něco konkrétního najít. Přehlednější je abecedně řazený seznam literatury na s. 520–531. Uvádí množství starších i nových prací; z knih vztahujících se k jednotlivým lokalitám nemohu v bibliografii najít snad jen reprezentativní i informačně bohatou knihu o olomouckém konviktu (Jiří Fiala – Leoš Mlčák – Karel Žurek /edd./: *Jezuitský konvikt, sídlo uměleckého centra Univerzity Palackého v Olomouci: dějiny – stavební a umělecké dějiny – obnova a využití*. Olomouc, Univerzita Palackého 2002).

Cenný je i ilustrační materiál knihy (pravda, s trochu tajemně označeným původem: „archiv autora a citovaná literatura“, s. 4). Moderní i historické fotografie i reprodukce dobových obrazových materiálů pomáhají čtoucím vytvořit si mnohem plastičtější představu o reálné podobě zmiňovaných chrámů a klášterních staveb. Škoda nevyužití příležitosti zmínit konkrétní jména u jezuitů na dobových grafikách – typové popisky („Jezuita obdarovává chudé“, „Jezuita na trhu“ apod.) si čtenář musí doplnit vlastním překladem latinských nápisů na samotných grafikách.

Sestavení knihy bylo velmi pracné a drobnosti a jednotlivosti budou odborníci na danou otázku jistě mocí poopravovat (např. jezuita Jan Barner nepřekládal Nový zákon; při redakci uniklo ne-jednotné psaní *coadiutor/coadjutor*). Přes takové detaily nelze na závěr neuvést, že Bubnova kniha o jezuitěch je i v množství nové literatury o působení jezuitů u nás cenná jako nejobsáhlejší syntéza, kde je pokud možno alespoň zmíněno co nejvíc. Je to kniha jednoho autora, a proto nese jeho akcenty a sleduje jeho zájmy. Hodnotu má o to větší, že je součástí celé encyklopedie. Přejeme tedy autorovi, aby se mu ji podařilo zdárně dokončit.

Ondřej Koupil

Robert Dittmann: Dynamika textu Kralické bible v české překladatelské tradici Olomouc, Refugium 2012

Jen tři roky po vydání objemné monografie *Místní jména v českých překladech Starého zákona* (2009)¹ přišlo olomoucké jezuitské nakladatelství Refugium s dalším obsažným svazkem z ruky téhož autora, pražského univerzitního bohemy Roberta Dittmanna. Dittmannův badatelský (i pedagogický) profil je utvářen zejména zaměřením na starou a starší fázi vývoje českého jazyka² a v samém centru zorného pole jeho zájmu stojí již několik let český biblický text, hlavně četné překladatelské a vydavatelské počiny 16. a 17. století.

Kralická bible je bez pochyb nejznámějším českým biblickým překladem – a zároveň překladatelským počinem v dlouhé a pestré linii české překladové tradice (od středověkých počátků do dnešní doby) opravdu nejzávažnějším: je to první publikované české tlumočení celé Bible odvolávající se na originální jazyky (semitsko-řeckou původninu), zároveň je to vůbec nejrozsáhlejší humanistický překlad do češtiny a také text, který měl velmi podstatný vliv na utváření podoby českého spisovného jazyka jako takového. Přesto je kupodivu nutně přitakat Dittmannovu postesknutí, že „výzkum Kralické bible patří i dnes k zanedbaným oblastem bohemistického bádání“ (s. 11). V zdoucím komplexním záběru jsou totiž „geneze překladu a vývoj jeho textu v dalších vydáních kralických a pak exulantských v 18. st., jeho úpravy v 19. st. a revize Kralické bible ve 20. st. málo probádány“ (viz poznámka na zadní straně přebalu knihy). Autor si tedy položil za cíl „v hlavních rysech popsat a interpretovat textovou proměnlivost (dynamiku) kralické tradice od 16. st. do současnosti a v sondách přispět k objasnění vzniku této tradice, tj. přispět k poznání českých a cizojazyčných předloh a překladatelského postupu při vzniku Šestidílků“ (s. 12).

Knihla je vlastně mírně upravenou doktorskou prací (autor ji obhájil v r. 2009 na FF UP v Olomouci), a nese tedy obvyklé znaky „klasické“ vědecké monografie. Ve struktuře čtyř různých dlouhých jádrových oddílů výklad postupuje hlavně na základě chronologického hlediska, zároveň je uplatňován postup od obecnějšího a známějšího ke konkrétnímu a novému. Ve vstupním oddíle („Uvedení do problematiky“, s. 11–87) je po představení cílů a zvolené metodologie probrána dynamika biblického textu v původních jazycích a v překladech (autor tu ve zkratce vystihuje podstatné problémy utváření semitských a řeckých původnin, vzniku starých překladů a postupných proměn vztahu tlumočení k předlohám, jak se uplatňovaly hlavně ve staré a starší české biblické překladové tradici), přehledně prezentovány zkoumané edice (tato pasáž zahrnuje soupis velkého množství edic českých biblických tisků, originálních textů, jinojazyčných překladů a různých pomůček, jichž používali staří překladatelé; zvláštní subkapitola je věnována několika exemplářům biblických edic, jež autor nově zjistil v katalogích zahraničních knihoven, což znamená mj. významné obohacení českého knihopisu starých tisků) a přiměřeně seveřně, ale dostatečně informativně podáno cenné shrnutí dosavadního bádání o kralické tradici.

Oddíl „Vyrůstání kralického překladu v Šestidílkce“ (s. 88–200) je první ze dvou nejobsažnějších a nejdůležitějších částí knihy. Dittmann zde dopodrobna rozebírá problematiku vzniku prvního vydání celku Kralické bible v šesti svazcích (1579–1594). Pomocí textových porovnávání a dalších minuciózních analýz se nově vyrovnává s otázkami konkretizace použitých semitských a řeckých předlohových textů, možného vlivu jinojazyčných překladů (do latiny, němčiny, polštiny) a vztahu Šestidílkky k starší české tradici (rukopisné staročeské Bible, inkunábulní Bible a Bible benátská, melantrišská tradice, starší tlumočení částí Bible z bratrského prostředí), přičemž průběžně doplňuje či opravuje závěry dosavadních výzkumů (Dittmann např. precizuje vztah původního Blahoslavova novozákonního textu a Nového zákona Šestidílkky se současným vyjasněním vztahu obou verzí k předlohám).

Za druhou stěžejní část Dittmannovy monografie je třeba považovat nejrozsáhlejší oddíl „Vnitřní dynamika kralického textu“ (s. 201–342), který pečlivě sleduje spletité cesty kralického textu

od konce 16. století až po tzv. kritický otisk z r. 1887 (text obsahující mírné úpravy Jana Karafiáta, jehož význam spočívá v tom, že se posléze stal základem pro drtivou většinu zahraničních i domácích edic Kralické bible až do nejnovejší doby, které jsou opatřeny mírně zavádějícím podtitulem „podle posledního vydání kralického z roku 1613“). Robert Dittmann opět na základě své precizní analytické práce (doprovázené mnoha ilustrujícími doklady i přehlednými tabulkami a grafy) stanovuje vztahy uvnitř textů kralické tradice v užším smyslu (do počátku 17. století), rozkrývá další proměny kralické tradice v 17.–18. století, tj. Komenského *Manualníku* a exulantských biblí (zvláště biblí vydaných v Halle), jimž bylo doposud věnováno „jen velmi málo textologické pozornosti“ (s. 250), nakonec je pak v hlavních momentech zmapována kralická tradice 19. století a mj. ukázána překvapivá proměnnost textu i uvnitř jednotlivých edičních linií (jaké se vytvořily v Kyseku, Pešti či Berlíně). Přestože náš autor zdůrazňuje, že „definitivní obraz kralické tradice 19. st. nemůže být ještě podán“ (s. 311), čtenáři jistě ocení, že se mu nesmírně komplikovanou situaci (z hlediska textologického i bibliografického – pro 19. století nejsou totiž ještě definitivně podchycena všechna vydání) podařilo přinejmenším zásadně zpřehlednit.

Další, relativně krátký oddíl monografie („Novodobí pokračovatelé a revize“, s. 343–371) je zasvěcen pokusům o revizi kralického textu od počátku 20. století do současnosti. Dopodrobna je pojednána větší revize Karafiátova (poprvé roku 1920), několik stran Dittmann věnuje mnohem pozdějšímu zajímavému pokusu o revizi Kralické z pera evangelických biblistů Bedřicha Bašuse a Blahoslava Pípala (80. léta 20. století), která měla být ve smyslu většího respektu ke starobylosti a vznešenosti kralického překladu „jakýmsi antipodem ČEP“ (s. 360), avšak nakonec zůstala torzem. Alespoň v několika odstavcích jsou představeny také současné projekty, jež se nějakým způsobem hlásí k odkazu Kralické. Je to tzv. *Nová bible kralická* (které se posléze dostalo nového označení *Bible, překlad 21. století*), jež původně byla plánována jako revize Kralické, ale výsledek je ve skutečnosti nový, moderní překlad (a proto se jí Dittmannova práce šíře nevěnuje), dále tzv. *Bible kralická revidovaná* (již řadu let rozpracovaný projekt Pavla Hoffmana, který odešel z kolektivu *Nové bible kralické* v momentě, kdy bylo jasné, že NBK bude novým překladem), elektronická verze Šestidílkky (projekt Centra biblických studií AV ČR a UK v Praze, který chce připravit pro počítačové použití elektronickou verzi Šestidílkky včetně všech poznámek). Jedna subkapitola také představuje elektronické verze Kralické bible, které jsou momentálně běžně k dispozici v různých programech (BibleWorks, Theophilos, Davar) či online. Autor ukazuje, že ve skutečnosti nepodávají autentický text vydání, na něž se odvolávají (Kralická bible 1613, v jednom případě u Nového zákona Šestidílkka): Starý zákon je ve skutečnosti vždy text převzatý z Karafiátova kritického otisku z roku 1887, Nový zákon pak ve většině elektronických verzí pochází z „čtenářského“ vydání textu Šestidílkky z 20. století (Kutná Hora 1940 nebo Praha 1954; tento text proti autentické Šestidílkce obsahuje některé úpravy), navíc s některými chybami.

Nerozsáhlý „Závěr“ (s. 372–377) lakonicky, ale hutně shrnuje v osmnácti bodech hlavní nové výsledky autorova zkoumání, které v širších souvislostech a v rámci podrobných výkladů prezentoval v předchozích kapitolách. Knihu doplňuje nezbytný seznam literatury (s. 378–401), který

svými asi 350 položkami (bez edicí biblických textů a překladatelských pomůcek, které jsou představeny v úvodním oddílu monografie) dává tušit úctyhodný ponor do tématu, jaký náš autor podnikl během své práce. Na samém konci svazku jsou zařazena ještě resumé v angličtině a němčině (s. 402–405), rejstřík biblických míst (s. 406–422) a jmenný rejstřík (s. 423–431).

Kniha Roberta Dittmanna je nesporně úspěšným výsledkem dlouholeté pečlivé, ba mravenčí práce, podložené fundovaností a akribií. Přináší mnoho nového z hlediska bibliografického (řada upřesnění v bibliografii českých Biblí a doplnění řady nových položek),⁴ lingvistického (podchycení vývoje práce s jazykem u překladatelů a upravovatelů), historického (významný příspěvek k dějinám české teologie i dějinám české literatury). Je to naprosto zásadní text, nepominutelný pro badatele či studenta, který bude chtít zkoumat téma související s českými biblickými překlady. Pochvalné slovo patří i nakladatelství Refugium – už za skutečnost, že před několika lety včlenilo do svého vydavatelského záběru (zaměřeného jinak v drtivé většině titulů na tematické okruhy teologie, náboženství a filozofie) také tematiku odborně filologickou.⁵ Jsem přesvědčen, že Dittmannovu knihu lze bez rozpaků zařadit k pomyslné špičce toho, co Refugium z odborné literatury vůbec (bez ohledu na oborové zařazení) dosud vydalo.

Josef Bartoň

POZNÁMKY:

1/ Recenzi na tuto knihu přineslo *Salve* 3/2011.

2/ Z poslední doby je na místě připomenout autorovo podstatné angažmá v detailním výzkumu pračeských a staročeských glos ve středověkých hebrejských rukopisech (tzv. kenaánské glosy), jehož plodem je zejména nedávno vydaný sborník ONDŘEJ BLÁHA – ROBERT DITTMANN – LENKA ULIČNÁ (eds.): *Knaanic Language: Structure and Historical Background*. Prague, Academia 2013.

3/ Dittmann v poznámce přímo uvádí, že na nově nalezené exempláře upozornil Národní knihovnu v Praze (s. 52).

4/ Dittmannova práce mimoděk ukazuje, jak velmi neúplná je základní bibliografická příručka Vernerova (FRANTIŠEK VERNER: *Bibliografie českých překladů celé bible i jejích částí*. Praha, Česká katolická charita 1987).

5/ Posledním v Refugiu vydaným titulem s bohemistickou (filologickou a kulturně-historickou) tematikou je pozoruhodná knížka JOSEF VINTR: *Ostrovské rukopisy*. Olomouc, Refugium 2014.